

350 LAT TEMU ZMARŁ HETMAN STEFAN CZARNIECKI

16 lutego 1665 roku w Sokołówce na Ukrainie zmarł hetman polny koronny Stefan Czarniecki, symbol męstwa i patriotyzmu, bohater wojen ze Szwedami i Kozakami, upamiętniony w jednej ze zwrotek polskiego hymnu narodowego.

Stefan Czarniecki

. Urodził się w 1599 roku w Czarnicy koło Włoszczowej na Kielecczyźnie, pochodził ze średniozamożnej rodziny szlacheckiej, która miała stosunkowo niewiele dóbr dziedzicznych. Większość dzierzawionych przez nią ziem stanowiły królewszczyzny. Ponieważ jego ojciec starosta chęciński i żywiecki Krzysztof Czarniecki herbu Łodzia, miał z Krystyną Rzeszowską dziesięciu synów, nie był w stanie wszystkim zapewnić majątku i kariery. Dlatego czterech jego synów, m.in. Stefan, trafiło do zawodowej służby wojskowej. Trafił do słynnych lisowczyków, lekkiej kawalerii najemnej zorganizowanej przez Aleksandra Lisowskiego. Brał udział w wojnie z Turcją w 1621 roku, brał udział w bitwie pod Chocimiem, potem w odpieraniu najazdów tatarskich w kolejnych latach. Później walczył pod komendą Stanisława Koniecpolskiego w czasie kampanii pruskiej w latach 1626-1629, w czasie wojny polsko-szwedzkiej w latach 1626-1629. Lata 1630-1632 spędził w służbie cesarskiej. Następnie uczestniczył w kampanii smoleńskiej w czasie wojny polsko-rosyjskiej w latach 1632-1634, w której po raz pierwszy wystąpił w stopniu oficerskim, jako porucznik (od 1633) chorągwi kozackiej hetmana polnego koronnego Marcina Kazanowskiego.

Następnie służył jako porucznik w elitarniej chorągwi husarskiej Władysława Myszkowskiego. W 1637 roku brał udział w walkach z Kozakami i Tatarami głównie pod komendą hetmana Mikołaja Potockiego. Po stłumieniu powstania Pawluka, Czarniecki brał udział także w tłumieniu powstania Ostranicy i Huni. Około roku 1637 został porucznikiem chorągwi husarskiej Stanisława Lubomirskiego.

W 1644 roku odznaczył się w bitwie z Tatarami pod Ochmatowem, gdzie szarża jego husarskiej chorągwi znacznie przyczyniła się do polskiego zwycięstwa. Po bitwie został rotmistrzem chorągwi kozackiej.

Stefan Czarniecki pod Monasterzyskami, obraz Henryka Pilatiego z 1857 roku

Popularność zapewnił Stefanowi Czarnieckiemu udział w walkach z Bohdanem Chmielnickim w latach 1648-1655. Podczas bitwy nad Żółtymi Wodami w 1648 roku, dostał się do niewoli tatarskiej (w czasie rozstrzygającego starcia występował jako poseł strony polskiej i przebywał w obozie kozacko-tatarskim, gdzie go zatrzymano). W 1649 roku, po zawarciu ugody zborowskiej został wykupiony z niewoli. Rok ten był początkiem jego szybkiej kariery wojskowej, którą w pewnej mierze zawdzięczał poparciu hetmana wielkiego koronnego Mikołaja Potockiego. Jako pułkownik i porucznik chorągwi hetmańskiej był cenionym doradcą króla Jana II Kazimierza,

W październiku 1652 roku został mianowany oboźnym wielkim koronnym w miejsce poległego w bitwie pod Batohem Samuela Kalinowskiego oraz został kasztelanem kijowskim, co dawało mu rangę senatora. W czasie potopu szwedzkiego pozostał wierny królowi Janowi Kazimierzowi. Początkowo dowodził obroną Krakowa. W

czasie oblężenia został ranny w policzek. Obronę prowadził aktywnie, nękając Szwedów wycieczkami. Z Krakowa wyszedł z wojskiem na warunkach honorowych.

Franciszek Smuglewicz, *Stefan Czarniecki w Bitwie pod Warką*

Czarniecki przybył do Głogówka, gdzie schronił się król, i doradzał mu ogłoszenie wojny wszystkich stanów, mając wiadomości o atakach na małe oddziały szwedzkie wywołanych przez grabieże i kontrybucje. Po powrocie króla ze Śląska objął dowództwo niezależnej dywizji i mianowany został regimenterem.

Wraz ze starostą spiskim Jerzym Lubomirskim dowodził w kampanii przeciwko Szwedom w 1656 roku. 1 lutego dywizja Czarnieckiego przekroczyła skutą lodem Wisłę, z marszu zajęła Sandomierz i ruszyła dalej na Puławę. 18 lutego Czarniecki poniósł porażkę pod Gołębim. Bitwa spowodowała zmianę taktyki Czarnieckiego, który powrócił do prowadzenia wojny partyzanckiej (tzw. *wojna szarpana*), dzięki czemu nie przyjmując otwartej bitwy – stale nękał siły wroga.

Nowa strategia przyniosła wymierne militarne rezultaty. Unikając bezpośredniej konfrontacji z wrogiem, Czarniecki rozbił tylną straż szwedzką pod Jarosławem, udaremnił oblężenie Przemyśla, pokonał Szwedów pod Łowiczem, Kozienicami i Warką, zajął Bydgoszcz i Tucholę i pomaszerował na Warszawę, która 30 czerwca 1656 r. została oswobodzona.

Podczas wspólnej ofensywy Szwedów i ks. Siedmiogrodu Jerzego Rakoczego w 1657 roku, Czarniecki kontynuował wojnę podjazdową. Unikał walnej bitwy, początkowo nękając idącego z północy Karola Gustawa (w marcu wyciął mu straż przednią), a potem idącego z południa Rakoczego, co nie zapobiegło spotkaniu wrogich wojsk w kwietniu w Ćmielowie. Po rozdzieleniu się armii sojuszniczej Czarniecki wraz z Lubomirskim doprowadził do osaczenia i kapitulacji pod Czarnym Ostrowem armii Rakoczego, wycinając wcześniej pod Magierowem straż tylną Rakoczego liczącą 1000 ludzi.

Śluby Lwowskie Jana Kazimierza, fragment obrazu Jana Matejki (po prawej stronie Czarniecki)

Ostatecznie wojska siedmiogrodzkie skapitulowały 22 lipca 1657 roku w Międzybożu na Bohem na Podolu.

Juliusz Kossak, Czarniecki pod Płockiem

Na wieść o wojnie w Danii wojska Karola Gustawa opuściły Polskę i Prusy Królewskie, pozostawiając jedynie załogi w większych miastach. Pomimo zawarcia we wrześniu i listopadzie traktatów welawsko-bydgoskich Czarniecki udawał, że nic o nich nie wie i łupił nadal Nową Marchię. W latach 1658-1659 dowodził oddziałami polskimi w wyprawie armii sojuszniczej (brandenbursko-polsko-habsburskiej) do Danii przeciw wojskom szwedzkim Karola X Gustawa. Jego największymi osiągnięciami było zdobycie szturmem twierdzy Koldyngi i przeprawa jazdy na wyspę Als.

23 lutego 1660 roku umarł król Karol X Gustaw, a 3 maja zawarto pokój w Oliwie kończący wojnę ze Szwecją.

Józef Brandt, *Czarnecki pod Koldyngą*

Jeszcze przed zawarciem w maju 1660 r. pokoju ze Szwedami został skierowany na pomoc Litwie w wojnie z Rosją. W czerwcu tego roku przy pomocy wojsk hetmana wielkiego litewskiego, Pawła Jana Sapiehy, rozbił siły wroga pod Połonką. W kolejnych latach kontynuował działania zbrojne przeciw Moskwie i walczył z kozackimi powstańcami na Ukrainie.

Stefan Czarniecki w czasie wojny polsko-rosyjskiej

Sześć tygodni przed śmiercią, 2 stycznia 1665 roku Czarniecki przyjął buławę polną koronną. Zmarł w czasie podróży do Lwowa 16 lutego 1665 roku w Sokolówce koło Złoczowa.

Leopold Löffler, *Śmierć Stefana Czarnieckiego*,

Po wielkich uroczystościach pogrzebowych w Warszawie hetman pochowany został w rodzinnej wsi Czarnca koło Włoszczowej w kościele ufundowanym przez siebie samego.

Stefan Czarniecki jest uważany za polskiego bohatera narodowego, jest obecny nie tylko w literaturze, malarstwie, uwieczniony w postaci rzeźb, ale jest też patronem wielu szkół i obiektów w Polsce. W zbiorach Muzeum Lubelskiego w Lublinie znajduje się m.in. karabela zdobiona nazwiskiem i podobizną hetmana Stefana Czarnieckiego pochodząca z XVII/XVIII wieku.

Do jego postaci nawiązuje tekst Mazurka Dąbrowskiego, zarówno w wersji oryginalnej, jak i tej współczesnej:

*Jak Czarniecki do Poznania
po szwedzkim zaborze,
dla ojczyzny ratowania
wrócim się przez morze.*

W wersji oryginalnej zwrotka ta brzmiała (według pisowni rękopisu Wybickiego):

*Jak Czarniecki do Poznania
wracał się przez morze
dla oyczyzny ratowania
po Szwedzkim rozbiorze.*

OPRACOWANIE WŁASNE: RYSZARD JAŚKOWSKI

WYKORZYSTANO: WIKIPEDIA